

## Družina — nerazrešljiva drama ločevanja med starši in otroki

Gabi Čačinovič-Vogrinič\*

### Družinska stvarnost

Psihodinamične procese v družinski skupini raziskujem, da bi odkrila in poimenovala tisto, kar bi v družini, za njo samo, za ljudi, ki živimo v njej, moglo postati razvidno.

Ena temeljnih tez disertacije, iz katere povzemam pričujoči članek<sup>1</sup> je, da potrebujemo več znanja o družini, da bi mogli poseči vanjo, da bi se mogli soočiti z nujnimi spremembami, ki jih moramo v družini izpeljati. Pri tem ravno o družini kot skupini, o skupinskih značilnostih družine, vemo zelo malo.

Pojem razvidnosti uporabljamo v dobesednem pomenu: gre za poimenovanje, za odkrivanje značilnosti psihodinamičnih procesov v družini, njene strukture in interakcije. Razvidni so tisti procesi v družini, s katerimi se je mogoče soočiti, ki jih je mogoče komunicirati.

Vendar ne gre le za poimenovanje tistega, s čimer se v družini lahko soočamo. Razvidnost ne pomeni le več informacij. Pokaže se, da so procesi, ki lahko postanejo razvidni, in procesi, za katere družinska skupina uporabi vse mehanizme, da bi preprečila soočenje z njimi. Znotraj skupine je lahko razvidno le tisto, na kar in v kolikršni meri lahko skupina pristane.

Družina danes stoji pred težko nalogo: preoblikovati vse družinske vloge, ustvarjati strukturo, ki omogoča razvoj avtonomije in dogovarjanja. Spreminjanja, ki ga potrebujemo, se lahko lotimo le zavestno. V družini iščemo alternativo patriarhalnim, avtoritarnim odnosom v demokratičnih, nakazuje se tudi možnost nehierarhičnih odnosov. Zdi se, da so to zahteve, ki povzročajo težko obvladljiv stres, družina odstopa od spreminjanja.

To so težke naloge, saj imamo malo izkušenj za prevzemanje odgovornosti znotraj družine, za zavestno soočenje z družinsko stvarnostjo. Študij zgodovine družine v delih J. L. Flandrina (1986), L. de Mausea (1971) in P. Ariesa (1960), ki odkrivajo intimne, psihološke značilnosti odnosov med ljudmi in organizacije notranjega življenja družine, pokaže svežost, skorajšnjost današnjega

občutenja družine. Uvidimo, da družinskopsihološka stvarnost ni mogla imeti tega pomena, ki ga ima danes. Živeti v družini je pomenilo za večino, da se je treba podrediti zahtevam, pravilom, prisilam. Za zavestno soočenje z družino in s samim seboj, ki ga danes potrebujemo, da bi mogli biti v njej hkrati avtonomni in sposobni za dogovarjanje, je bilo v zgodovini le malo potrebe, malo možnosti. Tako preoblikovanje vseh družinskih vlog, ki se danes zdi samo po sebi umevna zahteva življenjskih pogojev, se sooča z zgodovino oblasti moškega nad žensko in staršev nad otroki, z zgodovino podrejanja in podrejenosti kot temeljnim človekovim izkustvom.

Mislím, da za raziskovanje notranjosti družine oziroma značilnosti psihodinamičnih procesov v njej lahko povzamem tudi zase misel E. von Braunmuhla, ki pravi: »Moj cilj je skromen. Rad bi, da bi ljudje vedeli, kaj delajo. Šele ko vedo, ima postavljanje vprašanj o bodočnosti, smisel.« (von Braunmuhl, 1986)

»Vedeti, kaj delajo« pomeni najprej prepoznati in v družini uporabiti zakonitosti skupine oziroma sistema.

V tem okviru ni prostora, da bi argumentirala pomen odkrivanja družinske stvarnosti o človeku in družini sami, saj dejstvo, da je to pogoj slehernega spreminjanja, ne potrebuje argumentov. Odgovoriti moramo na vprašanje, kaj je mogoče prepoznati v družinski stvarnosti, kaj poimenovati, za katere psihodinamične procese gre, kaj lahko v družini postane razvidno?

Odgovore smo dobili tam, kjer je največ zbrana o družini — v teoretičnih konceptih in praktičnih izkušnjah družinskih terapij. Zavedamo se neizogibne določenosti sleherne terapije z družbeno nesvobodo, pred katero svari Marcuse, vendar so si družinski terapevti najprej postavili psihološko pomembna vprašanja o odvisnosti človeka od družine. Družinski konflikti so prisilili terapevta, da se sooči z resničnimi, čeprav patološkimi situacijami v skupini, z realno življenjsko zgodovino družine.

Na današnji stopnji razvoja teorije in prakse družinske terapije soobstajata dve paradigmi — psihoanalitična in sistemska oziroma sistemsko-ekološka. Obe paradigmi soobstajata, dejstvo, da bi se iz različnih paradigmatičnih izhodišč pridobljena spoznanja mogla dopolnjevati in omogočiti celotnejšo podobo družine, se v literaturi oblikuje le z veliko zadržanostjo. Tudi v tem povzet-

\* Gabi Čačinovič-Vogrinič, doktorica psiholoških znanosti, višja predavateljica VSSD v Ljubljani.

<sup>1</sup> V pričujočem članku povzemam nekatere koncepte, ki sem jih obširno razvila v doktorski disertaciji z naslovom **Psihodinamični procesi v družinski skupini**. Disertacijo sem pred komisijo, ki so jo sestavljali mentor, izredni profesor dr. Bogomir Peršič in člana redni profesor dr. Slavko Kljaić in izredni profesor dr. Marija Petrič, uspešno branila 8/7-1987 na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

ku ostajajo znotraj paradigem, v katerih so se izoblikovali.

Psihoanalitični koncepti so razlagalni koncepti, strukturo in interakcijo družine razlagajo iz potreb posameznika in iz njegovih obramb. V ta sklop sodi Lidzov koncept pogojev, ki družinski skupini morajo biti zagotovljeni: zveza med starši, ohranitev generacijskih razlik in sprejemanje vloge lastnega spola. (Th. Lidz, 1971.) H. E. Richter opozarja na dodeljevanje in sprejemanje vlog razbremenjevalca v družinskih konfliktih (H. E. Richter, 1971); N. Ackermann pokaže na procese »progresivnega testiranja stvarnosti« pri oblikovanju in vzdrževanju psihološke identitete in stabilnosti vedenja v družini. (N. Ackermann, 1966.) H. Stierlin dodaja konceptu vlog, kot socialnih obramb, še koncept delegiranja in delegacije kot nenehno potekajoče drame ločevanja med starši in otroki. (H. Stierlin, 1980.)

V terapevtskih konceptih avtorjev, ki sodijo v krog sistemske paradigme, se pojasnjujejo in operacionalizirajo skupinske značilnosti družine in torej tudi pojmi, ki povedo, česa se posameznik v družini mora naučiti. Pojmi kot so homeostaza, pozitivni in negativni feed-back, meje in pravila, strategije in transakcijski vzorci, značilne komunikacije in hierarhija — pokaže na mehanizme, ki konkretno uravnavajo skupno življenje in ki jih je treba poznati, da bi lahko vanj posegli. S. Minuchin, J. Haley, R. Skynner, M. Selvini Palazzoli so imena, ki bi jih morali v zvezi s tem omenjati.

Potrebe posameznika in družinske potrebe lahko torej postanejo razvidne v nekoliko nenavadni kombinaciji s pozitivnim in negativnim feed-backom, kot zakonitostmi komuniciranja, potreb in vzdrževanja homeostaze; struktura družine izražena bodisi v pojmu vloge, bodisi v pojmih meja, pravil, strategij ali zadolžitev; značilnosti družinske hierarhije; komunikacijski vzorci in vsebine; čustva v družini.

Razvidnost vključuje ustvarjanje pogojev za razvidnost. Kateri so ti pogoji, v katerih se družinska skupina lahko organizira kot potencialno razvidna, torej kot skupina, ki omogoča osveščanje o skupinskem?

Prvi pogoj za to je nedvomno, da podzavestni strahovi in konflikti staršev ne zahtevajo pravil sožitja, ki so zgolj obrambe, da so torej v družini možne spremembe. Pogoji za razvidnost so odvisni od tega, koliko sposobnosti za progresivno

reševanje konfliktov<sup>2</sup> se lahko član nauči v svoji družini. Sposobnost za konflikt predpostavlja odnose, katerih dvoumnost je mogoče prepoznati in zdržati, oziroma reševati.

Iz tistega, kar so mi teoretični in terapevtski koncepti omogočili odkriti v družinski skupini, predstavljam videnje družine kot nerazrešljive drame ločevanja med starši in otroki. Izbrala sem ga, saj odkriva nove dimenzije človekove vpetosti v družino.

#### Nerazrešljiva drama ločevanja med starši in otroki

H. Stierlin (1980), I. Boszormenyi-Nagy (1981) in J. Duss-von Werdt (1980), odkrivajo vidik družinske stvarnosti, ki se mi zdi nov, pomemben — neizogibno dopolnilo doslej razvidnemu.

Človek je »družinski človek« za vse življenje, vezan v družino z dolgo popkovnico, ki je ni mogoče prerezati, vpleten v račune in obračune, ki se ne morejo iziti, ki jih ni mogoče poravnati. Zgodovina družine je zgodovina ločevanja med starši in otroki, zgodovina drame, ki je ni mogoče razrešiti in torej tudi zgodovina nerazrešljivih konfliktov. Izostri se pomen razvidnosti družine, v kateri človek potrebuje možnost — in sposobnost, da konflikt kot tak vedno znova prepozna, zdrži in rešuje. »Družinski človek« je s popkovnico vezan v rod, zgodovina družine ni le zgodovina aktualne družine, temveč zgodovina rodu.

Še preden bom skušala podrobneje predstaviti postavke zgoraj citiranih avtorjev, opozarjam na tisto, kar je, po moje, še posebej novo za naše vsakdanje ravnanje z družino. Sprejemanje družine, ki se v teh konceptih ponuja, je pristajanje, ki ne potrebuje zgolj zakrivanja konfliktnega, bolečega. To je pristajanje, ki sledi soočenju z bolečino, s konfliktom, ki je in mora biti. »Nevidne vezi«, o katerih govori Boszormenyi-Nagy, so vezi, ne pa nujno tudi odvisnosti. Vezi ostajajo vse življenje, neodvisnost si lahko ustvarimo le, če pristanemo nanje.

H. Stierlin uvaja pojma delegiranja in delegacije, da bi ob pojmu vloge razkril še en pomen

<sup>2</sup> »Sposobnost za progresivno reševanje konfliktov« je koncept W. Mertensa (Mertens, W. 1974); po njem se kvalifikacija, ki jo ljudje nujno potrebujejo, definira kot pridobljena, naučena sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati, bodisi začel živeti z njim.

procesov v družini. Delegirati pomeni predati poslanstvo, poslati nekoga v misijo; biti delegiran pomeni prevzeti poslanstvo, prevzeti misijo. Biti delegiran vsebuje etično dimenzijo: misije temeljijo na zavezi lojalnosti in vključujejo izkoriščanje. Biti delegiran pomeni osebno zavezo tistemu, ki delegira, delegat se v svoji misiji razdaja, vanjo verjame, stoji za njo, ji je zavezan in zvest.

Stierlin opozarja na razlike v pomenu, ki ga ima vloga oz. delegacija za člana družine. Začutimo jo v razliki med izjavama »Imam vlogo« ali »Prevzel sem vlogo« in »Izpolnjujem poslanstvo«, »Prevzel sem misijo«. (Stierlin H., 1978, str. 29.) Po Stierlinu vloga še omogoča distanco, delegacija ne več, saj je osebna prisega zvestobe.

Stierlin pravi, da biti otrok pomeni vedno tudi biti delegiran. Otrok je delegiran, ko dobi dovoljenje in spodbudo, naj odide, naj se osamosvoji. Vendar v odnosih med starši in otroki to pomeni, da lahko odide le pogojno: otrok je odposlan v samostojnost s poslanstvom, ki ga mora opraviti za starše. Privezan ostane na dolgi vrvi, saj to poslanstvo pomeni najprej, da mora oditi in ostati hkrati, vpleten v povezanost, ki pomeni, da dokončne ločitve v dramih generacij biti ne more. Tudi pri navidezno radikalnemu ločevanju obstajajo vezi med starši in otroki vse življenje. Vsebujejo lahko hvaležnost, maščevanje, občutke krivde in sramu, neizpolnjene obveze in neuresničena pričakovanja.

Nerazrešljiva drama ločitve pomeni prav to: vezi veselja in bolečine, ki jih neizogibno poslanstvo »biti otrok« v sleherni družini določa. Življenje v njih temelji vedno tudi na etičnih konceptih, na pravičnosti in zvestobi.

Boszormenyi-Nagy nevidne vezi, ki priklepajo človeka v družino, vidi ravno v prisegi lojalnosti, ki jo zahteva. Prisega lojalnosti spodbuja po eni strani k zaupanju, po drugi strani pa tudi k poravnavanju dolgov, občutkom krivde in sramu, k obračunu in spravi.

V družini se nepretrgoma knjižijo poravnane obveze, neporavnani dolгови, izkoriščanja in izkoriščenosti, pravice in krivice. Račun se nikoli ne izide, saj ga ni mogoče poravnati. V družinski prisegi lojalnosti ni mogoče dokončno obračunati. V odnosu delegacije med starši in otroki ni mogoče razčistiti opravljenih obvez in dolgov. Boszormenyi-Nagy opozarja, da ostaja le dej-

stvo, da se vse življenje knjižijo izpolnjene in neizpolnjene zadolžitve.

J. Duss-von Werdt ugotavlja, da se lahko »družinski človek« razmeji od družine in v njej postane avtonomen, neodvisen le, če zmore v njej in z njo doseči spravo. Razmejitev je možna hkrati s spravo, le sprava omogoča distanco, ki jo odrasel človek potrebuje.

Sprava pomeni, ti si tam, jaz sem tu; sprejemam te takšnega, kot si, ti pa sprejmi mene takšnega, kot sem. Duss-von Werdt dialektično povezanost razmejitve in sprave oblikuje takole: »Sprava me hkrati razmeji in razmejitev pomeni hkrati tudi spravo« ... in ... »Kdor se s svojimi starši spravi, se ne dela, da se med njimi ni zgodilo nič bolečega, krivičnega, obremenjujočega. Obratno tudi ne gre za to, da do zadnjega poravnamo račune z njimi.« (Duss-von Werdt, 1980, str. 27.)

Nerešljiva drama ločevanja med starši in otroki, ki jo Stierlin, Boszormenyi-Nagy in Duss-von Werdt iz terapevtskih izkušenj prenašajo v človekovo družinsko življenje, je v moji interpretaciji pomemben del stvarnosti družine, ki mora postati razvidnejša. Usmerja nas k temu da bi »bolje vedeli, kaj delamo« tam, kjer gre za odkrivanje konfliktov, ki zahtevajo razumevanje tistih, ki jih je treba prepoznati, da bi v njih zdržali. Običajno v družini iščemo možnosti, da konflikte rešimo ali odnose, kjer konfliktov ni. Tokrat gre zgolj za to, da jih prepoznamo za svoje in se od njih razmejimo.

Ne odvrčam od reševanja konfliktov, vendar opozarjam na meje, ki se družini postavljajo, da ne bi vse energije vložili v obračun tam, kjer jo potrebujemo za spravo, brez katere ni neodvisnosti.

Iz svetovalnih in terapevtskih izkušenj vem, da je ravno ta korak k razmejitvi v spravi, v prevzemanje lastne odgovornosti za življenje, izredno težek korak. Pravzaprav ga tudi javno, v kulturi, nismo opravili. Še vedno znamo boljše mistificirati družino bodisi v nedosegljiv bodisi v zavržen ideal, saj je soočenje s stvarnostjo bolečine in izgube, neopravljenih obvez, nelojalnosti in krivde, preogrožujoče.

Videnje družine kot mesta nerešljive drame ločevanja med starši in otroki prinaša, v našem razumevanju družine docela zanemarjeno, spoznanje o spravi, o pristajanju na bolečino, o neodvisnosti brez obračuna.

LITERATURA:

1. Aries, P.: *L'enfant et la vie familiale dans l'ancien Régime*. Seuil, Paris, 1977.
2. Broszormenyi-Nagy, I., Spark, G.: *Unsichtbare Bindungen*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1981.
3. E. von Braunmuhl: *Der heimliche Generationsvertrag*. Rowohlt, Reinbeck, Hamburg, 1986.
4. Duss-von Werdt, J., Weiter-Enderlin, R.: *Der Familienmensch*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1980.
5. Flandrin, J.: *Družina*, DE, Ljubljana, 1986.
6. Haley, J.: *Problem solving Therapy*. Harper and Row, New York, 1978.
7. Lidz, Th.: *Familie und psychosoziale Entwicklung*. Fischer, Frankfurt am Main, 1971.
8. Mertens, W.: *Erziehung zur Konfliktfähigkeit*. Ehrenwirth, München, 1974.
9. Minuchin, S.: *Families and Family Therapy*. Tavistock, London, 1974.
10. Richter, H. E.: *Eltern, Kind und Neurose*. Rowohlt, Hamburg, 1971.
11. Selvini-Palazzoli, M. in drugi: *Paradoxon und Gegenparadoxon*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1981.
12. Stierlin, H.: *Delegation und Familie*. Suhrkamp, Frankfurt, 1978.
13. Stierlin, H.: *Eltern und Kinder*. Suhrkamp, Frankfurt, 1980.

UDC 316.356.2:316.472.4

## Family — insolvable Drama of Separation between Parents and Children

Čačinovič dr. Gabi, senior lecturer, Superior School for Social Workers

In the first part of the article the author sets up the thesis that more knowledge about the family is needed in order to be able to intervene in it and to face necessary modifications which the family has to undergo today. The notion transparency denotes those psychodynamic processes, structures and interactions which can be faced, which can be communicated and those which a group can face.

Insight into the potentially transparent is provided by concept of family therapy which have accumulated experience of intervention in the family as well as experience related to the creation of conditions for modification within each concrete family.

Here the notion of the potentially transparent has merely been indicated in the way it appears in psychoanalytical and systematic paradigmatic starting points of family therapy and theory.

The second part presents a view which looks upon the family as a group marked by the insoluble drama of separation between parents and children. The concepts of Stierline, Boszormeny-Nagy and Duss-von Werdt seem important since they point to integration in the family from which we can keep off only if we consent to it. These concepts offer notions which have been entirely neglected in our understanding of the family, such as understanding of reconciliation, of consentment to suffering, of independence without settling accounts.